

Muutosten kautta kotiin Chapter 1 - 5

-sairaalan runousoppi

1. Alkupiste: erään ihmisen ja erään laitoksen kohtaaminen

Huhtikuu 1999. Ensimmäinen kerta kun kuljimme katselemassa Saran, tämän tekstin kuvittajan kanssa satavuotiaan mielisairaalan pihaa yhdessä, olematta enää potilas ja terapeutti. Halusimme kuvata Saran sairaalahoidon vaiheet alusta loppuun tämän vanhan psykiatrisen sairaalan suojissa. Hänen hoidostaan oli jo aikaa, ja silloin niin todelliset mielikuvat ovat nyt kahden -kolmen talven takaisia välähdyksenomaisia muistoja, alkaen sairaalaan tulosta ambulanssilla sairaalan vastaanotto-osastolle, päättyen harventuviin kontrollikäynteihin kotoa käsin.

Minä olin sinä syksynä sairaalassa uusi työntekijä, tulin kuvataideterapeutiksi kolmatta vuotta sitten.

Silloin oli harvinaisen aurinkoinen syksy. Teimme Saran kanssa terapiassa yhteisen työskentelytaipaleemme sitä syksyä seuraavan vuoden aikana, ja seuraavana syksynä olinkin jo paljon kokeneempi. Potilaani poistui omaan kotiinsa ja elämäänsä. Minä jäin psykiatrisen klinikkaan työntekijäksi, ajatellen ehkä viipyväni kauankin tässä työssä.

Sairaalan kymmenisen taloa rakennettiin sata vuotta sitten. Ne muodostavat vaaleiden, pääasiassa 2- ja 3-kerroksisten suurten kivitalojen pihan pitkälle rannalle, joka on joskus ollut niemen päässä. 60-luvulla tehtiin sairaala-alueen vierestä moottoriteitä ja siltoja, niin että pitkä niemi hävisi olemasta sellaisenaan, ja vanha maalaismaisema jäi olemaan vain järven puolelle. Nykyisin monikaistaiset ja leveät moottoritiet singahtelevat neljään eri suuntaan aivan sairaalan lähellä, ja yllääärin entinen linnamainen asunto valkoisine pilareineen katselee nyt suoraan lentokentälle vievälle sillalle. Vuoden- parin kuluttua halkoo siinä entistä leveämpikaistaisempi tie kohti pääkaupunkia. Lentoasemalta pääsee nykyisin suoraan lepäilemään lämpimiin maihin, ja tätä mahdollisuutta käyttävät sairaalankin loppuun palaneet työntekijät talvilomillaan. Hevostallit ovat tyhjänä, yllääärin linnaan vievä kuusikuja on kasvanut villisti miltei umpeen, ja peltoja viljelee joku ulkopuolinen.

Kun tulija kääntyy sairaalaan tulevalle tielle, vanha valkea koivukuja johdattaa hallintorakennuksen eteen, missä on kullanvärinen kupoli kuin kirkossa. Rakennuksen sisälle piiloutuukin todella oikea kirkko, joka on yksi niitä harvoja kokonaisia kirkkoja, mitä suomalaisista sairaaloista löytyy. Kirkon aarteena on New Yorkissa talvensa viettävän paikallisen taiteilijan suuri symbolinen maalaus.

Jokunen sairaalatalo on nykyisen laitospoliittisen suuntauksen mukaisesti jo jäänyt tyhjilleen. Potilaita on enää alle 300 kerrallaan, kun joskus heitä oli lähelle

tuhat. Henkilökunta on myös vähentynyt ja hajaantunut eri paikkoihin. Sairaalassa oli vielä viime syksynä kuntoutusosastoja ja kuntoutuskoteja puolimatkan toipilaille. Nyt ne on siirretty toiseen kuntaan, kauaksi akuuttiosastoista. Oikeuspsykiatrian kaksi osastoa on tallella kriminaalipotilaita varten. Lasten ja nuorten psykiatrian osastot pysyvät omissa erillisissä tiloissaan tässä samassa pihapiirissä. Lastenosastoja rakennetaan parhaillaan kantasairaalan yhteyteen, ne ovat täällä vain väliaikaisesti, jokusen vuoden. Etsimme siis tämän tarinan aloituspaikkaa, sitä kohtaa jo kolmatta vuotta sitten, kun Saran elämän sairaalavaihe sai alkunsa.

- Muistatko tänne tulosi, kysyn: - miltä se tuntui?

Kaarramme työtiloistani, alueen toiseksi kuluneimman näköisen keltaisen talon viereen vastaanotto-osaston ovea kohti. Siinä on asfaltoitua tilaa reilusti ambulanssien tulla ja mennä. Talo on valkoinen, kaksikerroksinen, ja sen oma erillinen sisäpiha on erotettu matalalla puuaidalla. Ylemmän kerroksen ikkunat on päällystetty pleksilasilla, etteivät potilaat hyppäisi niistä alas. Kellarikerroksen ikkunoiden edessä on kalterit.

Ja Sara alkaa muistella, tänä keväisenä huhtikuun päivänä kun työntelemme lastenrattaita talon toiselle puolelle, ja linnut ovat aloittaneet tämän vuoden laulutyoensä talojen välissä olevissa vanhoissa suurissa puissa.

2. Ajatusleikki: sairaala persoonana?

"Kuvaillaanpa taloa, jonka yläosa rakennettiin 19-vuosisadalla. Sen perustusten huolellinen tutkimus osoittaa, että alempi kerros rakennettiin 1500-luvulla, ja että se oli uudelleenrakennettu asumuksesta 1000-luvulla. Kellarissa huomaamme roomanaikaiset seinämät, ja kellarin alta löytyy luola, jonka lattialla on kivistä tehtyjä aseita ja jälkiä jääkaudenaikaisesta eläimistä sen lattian kerrostumissa. Tässä on jonkinlainen yritys kuvata ihmisen henkistä rakennetta."

(vapaa käännös, C.G.Jung, 1928)

Ihminen talona on Jungin mukaan varsin pitkällisen kehityksen tuote. Meistä tuulipukuisista kevätsuomalaisistako tulee myös raaputettaessa esiin tällaista? Arkitajunnalla sitä en aina jaksa käsittää enkä muistaa, potilastyössä se muistuttaa itsestään jatkuvasti: siinä vastapäätä istuva ihminen on useimmiten täynnä yllätyksiä ja kerrostumia. Yksinkertaistuksia ei voi terapiatyössä tehdä, jos vain on aikaa nähdä kokonaisuus.

Ajatus talosta ihmisen psyykenä on kuitenkin sekä klassinen, että elävä ja viehättävä. Tämä vertailukulma löytyi edellä mainitun psykoanalyytikon omasta unesta, ja on levinnyt käännöksinä eri kulttuureihin ja kieliryhmiin tämän vuosisadan aikana.

- Minäkin olen talo, sanon itselleni väsymyksen hetkinä. Kun jossain on liikaa kuhinaa, voin panna oven kiinni ja siirtyä alakertaan rauhoittumaan, parhaassa tapauksessa saunaosastolle rentoutumaan: silloinhan ei pitäisi olla pahempaa hätää?

Miltä tuntuisi kääntää ongelma toisin päin, ajatella taloa ihmisenä, mietin tätä tarinaa kootessani paperille. Toisaalta haluan kertoa potilaani kertomuksen, mutta toisaalta myös kuvata sairaalaa ja sen erilaisia kasvoja.

Näen päivittäin pääasiassa potilaita. He ovat enimmäkseen yksin, kun astuvat sisään terapiahuoneen rauhaan. Tulijoiden kasvoilla paistaa milloin murhe, milloin, sekavuus, järkytys, shokki, joskus ilo ja myös rauha. Koetan aina näyttää talon sisätilan heille rauhallisena, muuttumattomana ja vakaana heijastelupintana, niin että se tarjoaa pohjan tulijalle itselleen. Minun mielestäni ei ole ollenkaan sama, kuinka tila on ottamassa tulijan vastaan. Tilalla on oma viestinsä ja henkensä: sairas ihminen on herkässä tilassa vaistoamaan ja tuntemaan ympäristön olemuksen.

Jospa tällainen sairaalaorganisaatio, nämä suuret kivitalot tuulisella rannalla ovatkin ikään kuin yksi ihminen? Millainen se ihminen oikein on? Miten se kohtelee itseään ja muita ihmisiä, miten se on suhteessa muihin?

Vastaanotto-osaston suu on ensimmäinen, johon tässä ihmisessä potilas tulijana törmää. Sillä on muitakin suita, on suu työntekijöille, on suu vierailijoille, ja omat lokerot siivoojille ja toiset professoreille.

Kävellessämme Saran kanssa yhdessä vastaanotto-osastoa kohti kehittelen tätä ajatusta edelleen, ja se kaikessa yksinkertaisuudessaan tuottaa minulle suurta

huvia. Tämän ajatusleikin avulla suuret rakennukset kutistuvat mielen sisällä käsitettävämpään, inhimilliseen kokoon. Yhden ihmisen kokoisen organisaation minä ymmärrän paremmin, kun se on verrannollinen itseeni.

Sairaala-nimisen henkilön, jos sellaisen kohtaisin, kasvot ovat ulkopuoliselle varsin ilmeettömät, ehkä väritykseltään valkoiset. On ulkotyöryhmä, joka meikkaa sen melko väsähtäneitä ja vanhoja kasvoja puutarhurin johdolla. Sairaalan suolistoa pyyhkivät sinipukuiset laitosapulaiset - ne, joiden kanssa potilaat sanovat helpoimmin puhuvansa. Sen suuhun ammennetaan jatkuvasti uutta lastia, potilaita.

Sen sisällä, useimmiten ulkomaailmalta suljettujen yksiköiden takana tehdään terapiatyötä, kuin ruuansulatusta, ja toipilaat lähetetään takaisin maailmalle. Potilaita ja henkilökuntaa kierrätetään, siirrellään osastolta toiselle, ja niille keksitään uusiokäyttöä.

Sen osastoja suljetaan, numeroita muutetaan ja rahaa vaihdetaan. Se on myös kuunneltava itseään mahtavampia, ja muututtava sellaisten toiveiden mukaiseksi. Sairaala tällaisenaan on kuin vanhanajan naispalvelija isäntänsä käsissä. Isännän hyväntahtoisuudesta riippuu, saako se illalla palkkioksi leipäpalan vai ryömiikö nälissään maate.

Se on nyt muutostilassa, laihempi kuin koskaan. Sairaala ihmisenä on kuin jatkuvalla laihdutuskuurilla, kun kunnat vähentävät maksuosuuksiaan. Ripuli on ympäristön aiheuttamaa, vaikka sairaala koettaa asiaa jouduttaa itsekin: toipilaat eivät ehdi enää toipua, kuntoutujat eivät kuntoutua, kun on jo mentävä. Sairaalalasku tulee perässä ajoissa.

Onko psykiatrisella sairaalalla murrosikä, depressio vai sydänsuruja, onko sillä ystäviä? Henkilökunta ainakin taitaa pelätä pahinta, siis psykoosia. Se hallitsemattomuus, mikä tuntuu lopetuspäätöksissä osaston ja toisenkin kohdalla, on pahan merkki.

Ja siihenkin tottuu. Näyttäisi jopa siltä, että moni psykiatrisessa sairaalatyössä olevista elää työpaikkansa sisällä sopeutuen mahdollisuuksien mukaan sen aliravittuun, kiireiseen ja stressattuun kehoon ajatellen, että näin kuuluu ollakin. Suuressa skaalassa katsoen koko julkista sairaalalaitosta treenataan, se juoksee maratoniaan talousmiesten sekuntikellon mukaan, ja heidän tehtäväkseen jää pulssin seuraaminen. Kaatuuko se, riittääkö neste? Pystyvätkö välttämättömät elintoiminnat silti jatkumaan? Sekuntikellon katsojan tilastollinen ote on kliinisen kaukainen.

Vai voisiko sairaalasta sittenkin vielä tehdä runollisen teoksen: runon rakkaudesta ihmiseen ja välittämisen tunteesta, jonka vuoksi vielä jaksamme tehdä töitä sen kuluneissa suonistoissa?

Rakkaus toiseen ihmiseen tai omaan maahan on perustavanlaatuisen tunne. Monet potilaamme eivät ole kestäneet sen itselleen tuomaa mustelmaista ja kivusta sykkivää kehoa, kidutuksen, hylätyksi tai vihatuksi tulemisen, liian omistavan rakkauden, tai jopa kuoleman kauhuja. Elämisen runollinen kauneus on heidän kohdallaan kääntynyt kuolemanhaluksi. Nykyisinkin sairaalaan

tuodaan paitsi henkisesti kärsineitä, myös konkreettisesti ja oikeasti kidutettuja. Hoitoon tullaan melkein suoraan Teheranista tai Kosovosta. Kaikkea löytyy. Kaikkea hoidetaan.

Olisiko siis sairaalan elämä tällä vanhalla teollisuuspaikkakunnalla enemmänkin arkisen proosan arvoista?

Minusta tuntuu, tällaisesta koneiston osana olevasta siltä, kuin psykiatrinen sairaala olisi ymmärtämättömien vanhempien hiukan kiusallinen ja vaativa lapsi. Ehkä siinä lapsessa on jotain vikaa, kun sitä pitää muutella koko ajan, ei se koskaan ole valmis eikä hyvä? Eikä muillakaan lapsilla ole helppoa, olen lukenut ja kuullut. Taitaa olla ongelmaperhe koko sairaalalaitos, voisi perheterapeutti tähän sanoa (Ja onko ongelmatoronta perhettä ollenkaan?).

Vanhuksena voisi sairaalan nähdä myös - ja se taitaisi silloin olla kuoleman kielissä. Satavuotiaan voisi sanoa joka tapauksessa horisevan. Mitäs sille enää kannattaa syytinkiä maksaa - arkkuun vaan ja hetimiten, sanovat kunnanisät. Kiusallista vaan, että se kuoleminen vie niin kauhean pitkän ajan - ja joka kulmalta kurkistaa jälkeläisiä, joita olisi elätettävä. Huolestuneet omaiset eivät vaikene, vaan kirjoittelevat lehtiin, väittävät kärsivänsä.

3. Saran ensimmäinen muisto: talo ja suljettu ikkuna

Otit minut käteesi, puristit
nyrkkiin. Muserruin. Hajosin.
Jauhoit minut hienoksi.
Valuin sormiesi välistä maahan.
Tallasit.
Nousin pölynä ilmaan.
Puhalsit.
Hajosin tuuleen.
Katosin.

Sara, syksyllä 1996

- Muistatko tänne tulosi, kysyn: - miltä se tuntui?

Ensimmäiset päivät akuuttiosastolla. Sara oli leikellyt kotona hiuksiaan, puhunut sekavasti Raamatun kertomuksia, ja heitellyt kukkia ikkunasta ulos. Hän muistaa olleensa sekava ja nyt osaa sujuvin sanoin sanoa sen, mitä silloin oli, psykoottinen:

- Luulin että koko sairaala, osasto ja henkilökuntakin olivat lavasteita, eivät todellisia. Kaikki oli unenomaista, ja kuitenkin totta. Jopa entinen hoitajatuttavani, joka sattui olemaan työvuorossa, vaikutti tekaistulta.
- Menin yksin pimeään vessaan, ja hoitaja tuli pyytämään minua pihalle paistamaan makkaraa. Pimeä WC oli ainoita todella rauhoittavia paikkoja.
- Yritin pihalle mennessäni avata sairaalan ikkunaa omalla kotiavaimellani, kun ajattelin että sillä pääsen ehkä pois, omaan kotiini. Olin hämmästynyt ja yllättynyt siitä, ettei ikkuna auennut. En voinut ymmärtää muita ratkaisuja tähän teoriaani lavastetusta sairaalasta, enkä voinut puhua asiasta muille.
- Siispä kokeiltuani kotiavainta sairaalan ikkunan lukkoon, vetäydyin pettyneenä yksinäisyyteen. Ulkona paistoi aurinko, oli kaunis toukokuinen päivä. En saattanut käsittää tätä mysteeriä. Kotonakin oli jo pitkään tuntunut lavastetulta, se oli vain nukkekoti minun siellä pitämistäni varten. Olin jättänyt opintoni, enkä saanut töitä. Vanhemmat luonnollisesti, oltuani jo vuosia kotoa poissa, vierastivat ja ihmettelivät lapsuuden kotiin paluuta. He kehottelivat etsiytymään jonnekin. Siitä loukkaannuin entistä enemmän.

Sara on tumma, kaunis, hoikka, alle kolmekymppinen nainen. Voin kuvitella hänen pitäneen ajatuksensa etupäässä salaisuuksina, niin omituiselta koko maailma psykoosissa ja paranoidisten ajatusten vallassa tuntui. Hän kertoi istuneensa vastaanotto-osaston yläkerran olohuoneeseen kutomaan sukkaa. Mysteeri koko olemassaolosta painoi kuitenkin omituisesti, ja yöunetkin olivat alkuun sekaisin, nukutti päivällä ja valvotti yöllä.

Saraa ihmetytti kun muut ihmiset eivät nähneet sitä, mitä hän näki: kerrankin

ystävien kanssa kaupungilla kulkiessa pienet kerjäläislapset kulkivat ohi, kerjuupussit kepin nenässä, ja viittiloivät mukaansa. Suomessa, ja tänä päivänä? Kukaan ei tuntunut huomaavan, Sara katseli niiden perään ja ihmetteli.

Nyt kävelemme osastolle sisään, on vappuaaton iltapäivä. Sara asettuu osaston ikkunan viereen ja hahmottelee paperille tuttua avaimenreikää. Vastaanotto-osaston naishoitaja käväisee ulko-oven pielessä tupakalla. Hän kertoo kyseleville, levottomille potilailleen odottavansa iltaa, talviturkin kastamista ja pieniä, tuttavien keskeisiä juhlia. Kaksi aikuiseksi kasvanutta poikaa on jo maailmalla. Tavallisen ihmisen tavallisia vappuaaton toimia, kuinka rauhoittavaa kuulla sellaista tässä paikassa, jossa normaali mielentila on enemmänkin harvinaisuus.

Tuuli pölyyttää viime syksyn lehtiä, ja ulkona rattaissa istuva pieni poika ottaa äitiin yhteyttä katseella, hymyllä, äänillä. Verhokaan ei liikahda talon sisällä, vaikka se on tälläkin hetkellä ääriään myöten täysi potilaita, niitä jotka eivät vielä ymmärrä, ettei ikkunaa voi avata ja päästä sieltä kotiin.

4. Trendikäs, muuttuva sairaala

Yritykset osoittavat dynaamisuuttaan muuntautumalla jatkuvasti joksikin

muuksi, sillä muutoskyvyn osoittaminen kohottaa kursseja. Muutoksesta on tullut arvo sinänsä: se ei tapahdu hallitusti jostakin johonkin.

(Relander 98)

Jos ei psykoottinen potilas saa kotiavaimellaan sairaalan toisen kerroksen ikkunaa auki, ja hämmästelee tätä oman mielensä sekaannuksessa, on vastaus ongelmaan se, että avain on väärä. Osaston laitosapulaisilla on tietenkin se avain, jolla ikkuna avataan, jos se ylipäättään on tarpeen. Osastoapulainen osaa myös viisaasti laittaa potilaskeittiön tiskipöydälle suuria kestäviä teräskannuja, joita laitoksista löytyy kasapäin. Kun kriisissään painiskeleva, hajamielinen potilas laittaa vettä kiehumaan, hän unohtaa kannun kuitenkin, ja vesi kiehuu kuiviin. Suuri teräsastia kestää myös tyhjiin kiehumisen. Se ei vääntyile eikä kuperru pilalle. Jossain vaiheessa joku toinen potilas tai henkilökunnan jäsen huomaa ottaa sen pois kiehumasta. Homma on tässä kohtaa järkevää ja loogista puolin ja toisin. Sairaalaa suojellaan palamiselta, potilasta pahimmilta oireiltaan.

Sara käsitti asian vähitellen, vasta viikkojen ja kuukausien kuluessa. Nyt hän nauraa itselleen, ja hämmästelee omaa sokeuttaan silloin. Todellisuus ympärillä on asettunut uomiinsa, mutta vasta vähitellen. Piti suostua terapiaan, keskusteluihin, ja lääkeresepteihin. Kaiken keskellä hänelle tapahtui ehkä enemmän kuin koskaan: hän meni naimisiin, sai lapsen, ja asettui omaan uuteen kotiin. Tämä kehitys tapahtui yhden rajun vuoden sisällä.

Pari vuotta kului, ja sairaala on jo aivan toinen. Vastaanotto-osasto on kuitenkin pysynyt samassa paikassa. Sieltä siirtyi Sara kolmen kuukauden kuluttua kuntoutusosastolle, jota ei enää ole olemassakaan. Kymppikakkosesta, kuten sairaalassa sanottiin, tuli yhdistetty kymppi, ja sitten kuntoutettavat siirtyivät kaikki toiseen sairaalaan. Nuoriso-osastoa rakennetaan kymppikakkosen entisiin tiloihin, ja remonttityöt ovat kesken: rahat loppuivat. Nuoriso-osasto odottaa vanhoissa, väliaikaisissa, remontteeraamattomissa tiloissa muuttoa, joka viivästyy.

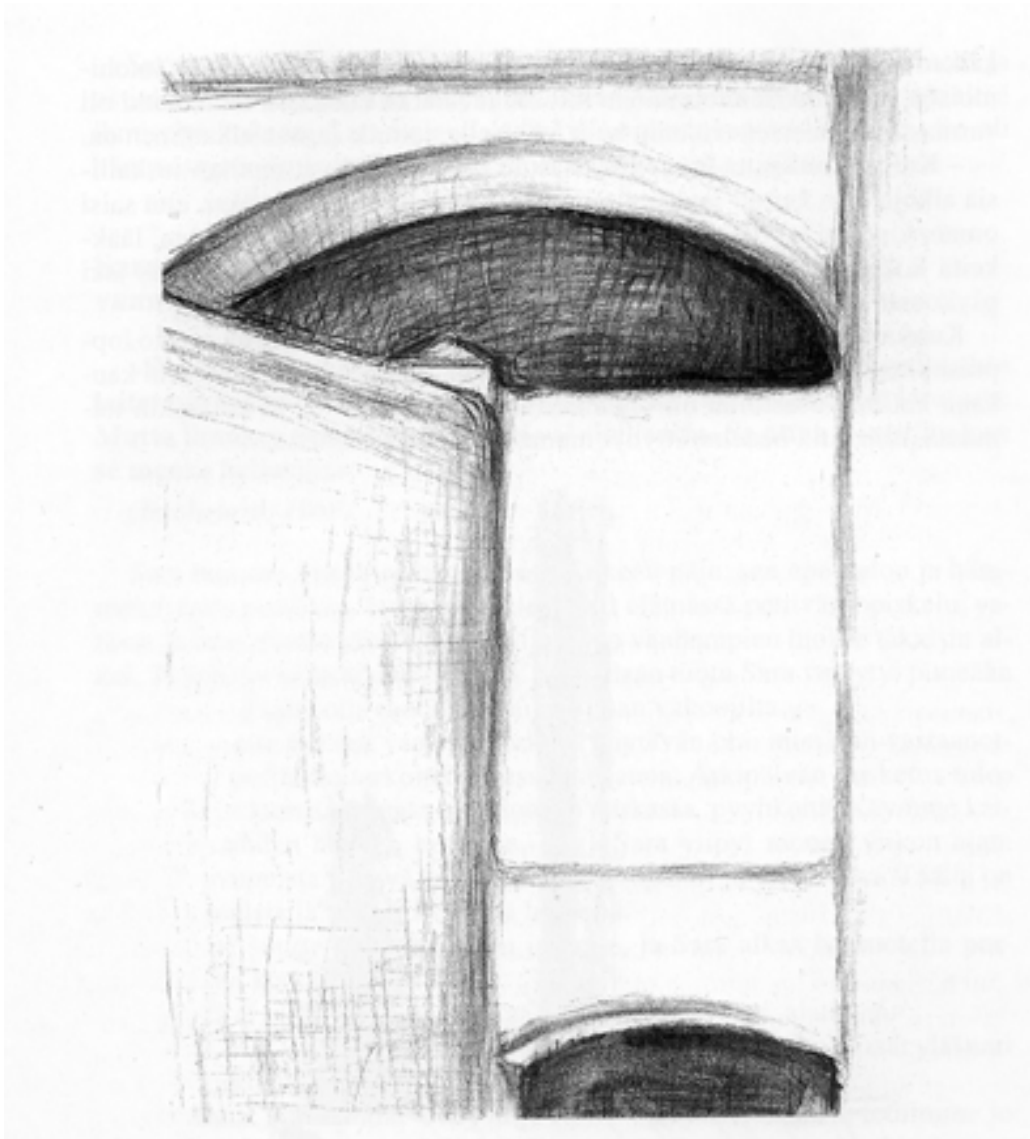
Muutoksien takaa etsivät monet muutkin kanssani jotain selityksiä, jotka kertoisivat, mihin tämä kaikki liittyy. Koetan itse kuvitella, että nämä lähietäisyydellä tapahtuvat pienet muutokset ovat aaltoja, joiden takana täytyy olla tuulia; ehkä isompiakin aaltoja, ja ristiaallokkoa.

Taloustutkijat ovat näiden tuulien eräitä mittaajia, rahavirtojen meteorologeja. 90-luvun uusliberalistisiksi kutsuttuihin taloustieteilijöihin kuuluvat mm. James Champy ja Bennet Harrison, jotka väittävät kaikkien muutoksien takana olevan pääoman, siis yhteiskunnan omistavan osan, kasvava kärsimättömyys.

"Yritykset osoittavat dynaamisuuttaan muuntautumalla jatkuvasti joksikin muuksi, sillä muutoskyvyn osoittaminen kohottaa kursseja. Muutoksesta on tullut arvo sinänsä: se ei tapahdu hallitusti jostakin johonkin." (Relander 98)

Kasvava kärsimättömyys? Muutos on arvo sinänsä? Kaikki tämä on vastakkaista sille, mitä minä ymmärrän terapiasta ja ihmisen sisäisestä palapelistä. Minä hoidan ja korjaan kaltaisteni tavoin kärsivällisesti, psykoterapian pysyviin lainalaisuuksiin uskoen, syrjäytymisvaarassa olevia, jo syrjähtäneitä, tai niitä, jotka yrittivät kaikkea mutta liian kiireesti. Muutoskyvyn osoittaminen ei kasvattanutkaan heidän elämänsä kurssia, vaan muutos epäonnistui: vanhemmista vierottuminen, avioero, lapsen saaminen, perheen tai työuran yrittäminen kaatui yksilön maailmassa masennukseen, maniaan, tai psykoosiin. Tuli myös fyysisiä oireita, aivokudoksen muutoksia, ehkä johonkin epäsopivaan aivolohkoon jopa pysyviä ja korjaamattomia vaurioita, joita ihminen ei enää kestänytkään.

Kun taloustieteilijät toteavat maailman kärsimättömyyden ja muita yhtä surullisia tosiasioita, eivät he tieteen tekijöinä yritä sen enempää. Kasvavan kärsimättömyyden näkeminen talouden kiemuroista on taitoa sekin. Joku näistä uusista taloustutkijoista tekee tästä lisäpäätelmiä, jopa näkee tässä ajassa samoja trendejä kuin ajassa ennen maailmansotaa. Sekin tuntuu harvinaisen lohduttomalta, tuhon tieltä. Kuitenkin asioiden ja tapahtumien pelkkä toteaminen on korjaavaa, tiedän psykoterapian oppi-isien kirjoittamista kirjoista. Pitäisi vaan osata todeta, jättää viisastelematta, olla vain ja ainoastaan se peili.

Saran, psykiatrisen potilaan kiertokulkuun sairaalan lonkeroissa liittyy siis uusliberalistinen taloustiede yhtä olennaisesti kuin psykoosilääkkeet. Hänen kiertokulkunsa ei ollut kuitenkaan niin tavanomaista, kuin se monen potilaan kohdalla on. Saran oma aalto kulki ristiin, hän kieltäytyi samasta suunnasta kuin monet muut. Saran erinomainen itsepäisyys, taiteellinen lahjakkuus, ja kyky käyttää hyväkseen kaikkia sairaalasta löytämiään eväitä antoivat hänelle kestokykyä käydä läpi sairastamisen mylly, edes jollain tavoin omanarvontuntonsa ja osan ylpeyttään säilyttäen. Hän halusi kotiin, ja löysi yhteisen maailman toisen vastaavassa elämäntilanteessa olevan kanssa. Sairaalan biljardihuoneessa elettiin romanttisia aikoja, kun kaksi ensikertalaista näki toisissaan ulospääsyn yksinäisyyteensä.

Tämäkin tie on mahdollisuus, josta erityisesti psykiatrisessa sairaalassa potilaana olevia varoitetaan: ettei pidä hankkia vielä lisää ongelmaisia samaan perheeseen. Ja kuitenkin tilanne rakentaa helposti vastaavia tapauksia: eikö ole luonnollista se, että ihminen etsii turvaa toisesta ihmisestä? Saralla oli hoitoon oma vastareaktio, joka tuntui silloin hänestä parhaalta mahdolliselta.

- Jälkeen päin harmitti, Sara sanoo mieltäväisesti nyt: -uskoin parantavani toisen. Sehän ei ole mahdollista. Olin niin kärsimätön.

Kärsimättömyyden trendi hallitsee välillä myös tässä yksittäisessä elämäntarinassa. Siitä johtuen, tai yhtä hyvin sen ansiosta lapsi sai alkunsa kaiken keskellä. Mutta eivätkö rakkauden hedelmät ole makeimpia intohimoisen ja yhtäkkisen toiminnan tuloksena? Saran elämässä tämä hetki oli varmasti käänteentekevä, niin kuin jokaiselle naiselle lapsen alkaminen on.

- Kolme kuukautta kuntoutusosaston potilaana olivat muuten tuskallisia aikoja, hän kertoo myöhemmin. Sinne hän suostui vain siksi, että saisi oman, kipeästi tarvitsemansa asunnon. Osastolla pidettiin kauan, lääkkeitä kokeiltiin ja vaihdeltiin. Tuli riitaa lääkärin kanssa, masennus iski psykoosin jälkeen voimakkaana ja käsittämättömänä.

Kuntoutusosaston työntekijät eivät vielä silloin tienneet, että osasto loppuisi pian kokonaan, ja työtiimi hajoaisi eri puolille sairaalaa. Jossain kaukana hallinto-osastoilla oli organisaation karsinta-ajatus jo kuitenkin itämässä, niin kuin hedelmöittynyt munasolu Saran kohdussa.

Saran tilannetta mietittiin hoitotiimissä kovin ymmällään. Hän meni ja osti dramaattisen, mustan hääpuvun. Eihän hääpuvun ostamista voi kieltää ihmiseltä kukaan. Sara kokeili leninkiä hoitajan kanssa osastolla. Se oli hämmästyttävän kaunis tumman, hoikan kantajansa päällä.

5. Saran toinen muisto: ei sairaala ole pelottava, vaan ne omat pelot

"Siviilisaatiossamme on sama valaistus kaikkialla. Kellareihinkin laitetaan lamput, emmekä mene enää alas kellariin kynttilää kantaen. Mutta ihmisen tiedostamatonta ei voi sivilisoida. Se ottaa kynttilän kun se menee kellariin."

(Bachelard, 69)

Sara muistaa vieläkin, kaksi vuotta jälkeen päin, sen epäluulon ja hämmennyksen sisällään, kun kaikki elementit elämässä pettivät: opiskelu, ystävät ja oma asunto jäivät, ja vetäytyminen vanhempien luokse takaisin alkoi. Sairaalaan tuotu Sara vetäytyi pimeään vessaan, että saisi olla rauhassa luulemiltaan vakoojilta.

Kävelemme nyt sen vaalean korkean käytävän ohi, missä on vastaanotto-osaston potilaille tarkoitetut vessat ja sauna. Arkipäivän kosketus tulee vastaan: kumisaappaat pesuhuoneen nurkassa, pyyhkeitä. Käymme katsomassa kahden hengen huoneen, jossa Sara viipyi monen viikon ajan. Kaksi koivupuista sänkyä, unensiniset päiväpeitot ja oma vessa. Täällä on siistiä, kaunista ja rauhallista tällä hetkellä.

Istumme suurten kiviportaiden juurelle, ja Sara alkaa hahmotella porraskäytävän korkeita muureja.

- Niistä ei ainakaan pääse kukaan hyppäämään alas, ajattelen.

Muurit ovat kuin kreikkalaisista rakennuksista kaukana etelässä: yläkaari on kuin kirkosta, sitä kautta yläkertaan tulvii valoa.

Hiljaisuus välillämme on syvä ja hyvä. Terapiaistunnoilla totuimme jo siihen, että huoneessa on hiljaista. Saran työstäessä kuvaa. Nytkin koetan istua hiljaa ja mahdollistaa työrauhaa vastaanotto-osaston levottomassa hälyssä. Joudun selittämään ohikulkijoille, potilaille ja henkilökunnalle, mitä tässä teemme. Sara ottaa mukavan asennon lattialla jalat ristissä saadakseen haluamansa näkökulman piirrosta varten, ja näyttää kokonaan keskittyvän työhönsä.

- Miksi te piirrätte tässä, kyselee naispotilas.
- Teemme oppikirjaa. Kirjoitan artikkeleita siitä, miten myös sairaalaympäristön muutos voi vaikuttaa hoitoon ja potilaisiin, selitän.
- Jos on paha olla, ei sillä ole mitään merkitystä, on potilaan varma mielipide.

Hänellä on levoton olo: hoitajat eivät jaksakaan keskustella alinomaa, ja häntä olisi suuri koko ajan.

- Etkö sinä voisit keskustella, potilas kysyy luottavaisesti minulta, vieraalta ihmiseltä.

Minä vetäydyn vastuusta, en ota kantaa:

- en ole osaston hoitohenkilökuntaa, selitän hänelle. Täällä olisi helppo lipsahtaa roolista, kun kyselijätkin ovat reilusti ojan puolella. Tuntuu silti tylyltä torjua. Nainen lähtee tuhahtaen tiehensä ja ottaa kuulijakseen toisen potilaan, joka sekin katsoo parhaaksi häipyä omaan huoneeseensa.

Niinpä, onko ympäristöllä todella merkitystä alkuvaiheessa ainakaan, silloin kun potilaan oma pahoinvointi on korkeimmassa piikissään? Muistan itse edellisessä, kun jouduin selkäkipujen vuoksi keskussairaalan vastaanotto-osastolle.

Koska en voinut kulkea suorassa, sisääntuloni oli varmasti naurettava yritys. Vastaanottoapulaisen kysymykset nimestä ja osoitteesta tuntuivat pelkältä turhalta viivytystaistelulta, järjettömyyden huipulta. En ole varma, minkä osoitteen sanoin, kenen puhelinnumeron. Kyyneleet valuivat estotta noroina poskille. Paareilla kiemurrellessani kuuntelin kuitenkin hyvin tarkasti jokaisen ohikulkevan hoitajan askelet: pysähtyisivätkö ne, olisiko minun vuoroni tulla palveltavaksi? Kaikki jäljellä oleva ajatustoiminta keskittyi vain tähän yhteen asiaan elämässä: kenen askeleet olisivat minua varten, kuka kehottaisi viimein kääntymään kyljelleen, että saisi kipupiikin oikeaan paikkaan? Niinpä jokaiset askeleet, jotka eivät pysähtyneet, olivat jollain tasolla minulle henkilökohtainen loukkaus.

Nyt, jälkeen päin, koetan muistaa tämän tunteen. Kokemus raotti oven sellaiseen huoneeseen, jossa en ole terveenä ihmisenä juuri käynnytkään:

jokaisen sairaana olevan ihmisen maailma on tavallista henkilökohtaisempi, sairauden antamien vivahteiden kyllästävä. Piikkiä odottaessa jokaisen ohikulkijan askeleet olivat mahdollisesti vapahtajan, kipupiikin kantajan. Askeleet saivat mielessäni sävyjä ja värejä. Nuoren sairaala-apulaisen hymy aamulla teekuppia antaessa oli minulle lupaus uudesta, paremmasta päivästä. Kipu oli helpottanut, ja sain linkuttaa kotiin. Hoitoketju ei ollut pettänyt, vaikka oma selkä oli.

Sarakin eli omaa todellisuuttaan pitkään psykiatrisen sairaalan vastaanotto-osaston paksujen seinien suojissa, sovittaen kotiavainta salaa ikkunan lukkoon. Oma sisäinen todellisuus seurasi mukana pimeään vessaan, sielläkin oli mahdollisesti hanassa kamera, nauraa Sara nyt myöhemmin, ja lisää:

- kuvittelin niin, vaikka tiesin toisaalta, että asia ei näin ehkä ollut.

Ruokakello soi vastaanotto-osastolla, jälkiruuaksi annetaan lääkettä. Perjantai-iltapäivällä on työvuorossa yksi laitosapulainen ja pari hoitajaa, jotka tekevät enimmäkseen päivystysluontoista työtä kansliassa. Sairaala huolehtii potilaistaan kuitenkin, seinät pitävät silloin kuin ei ihmisillä ole aikaa. Portaista ei voi hypätä, tupakkahuone on kaakeloitu, tärkeät ovet ovat varmasti lukossa. Hoidon tuloksekkuus on todellista siinä silmiemme edessä: se pitää sisällään olevat ihmiset hengissä myös arkkitehtuurin keinoin.

- Etkö pelännyt enemmän näitä kaikkia sairaita ihmisiä kuin näitä seiniä, ehdotan Saralle varovasti.

Ohitsemme on mennyt monta arvaamattomasti käyttäytyvää, potilaat täällä ovat kärsimättömiä, kyselevät, sanovat olevansa eksyksissä. Jotkut sulkeutuvat taas sisällensä kuin ketään muita ei paikalla olisi. Se tuntuu myös oudolta. Sellainen on ehkä kaikkein pelottavinta, kokemus siitä että toinen ei näe minua, ei tajua edes törmätessään. Silloin tämä toinen kulkee omassa pimeässä kellarissaan. Muistelen Albertinkadun kolmoissurmaajan lehtihaastatteluja:

- ei saa osoitella ihmisiä aseella, sanoi tämä eloon jääneen todistajan mukaan tyyneästi, kun oli juuri ensin ampunut kolme ihmistä ympäriltään. Todistaja kertoi tuomarille muistavansa naisen tyhjän katseen lopun ikäänsä.

Sara pudistaa päätään, hän on eri mieltä: koko järjestelmä, sen takana tuntunut vakoiluorganisaatio oli pelottavaa, nämä ihmiset eivät. Omat pelot olivat varmoja kohteestaan.

"Siviilisaatiossamme on sama valaistus kaikkialla. Kellareihinkin laitetaan valaistus, emmekä mene enää alas kellariin kynttilää kantaen. Mutta tiedostamatonta ei voi sivilisoida. Se ottaa kynttilän kun se menee kellariin."(Bachelard 1969) Ranskalainen filosofi sanoi jo ajat sitten sen, mitä minä, 40 vuotta myöhemmin vielä epäilen ja koetan tässä hahmottaa.

Sarallekin asia on selvempi kuin minulle. Kokemus omien pelkojen toteutumisesta on psykoosin läpi käyneelle aivan eri asia, kuin sellaiselle joka ei ole sitä itse kokenut. Terapeutina olen usein vastassa potilaan kuvien tuoman

alitajuisen kanssa, ja näin potilaan tuottama aineisto on ja pysyy kuvassa, kuvan kehyksen sisäpuolella konkreettisella tavalla. Terapiakuvissa saattaa alitajuinen varjohahmo tassutella kellariinsa kynttilän kanssa hirveästi peläten, tai jopa puolustustaisteluun valmistautuen.

Piirtäjä voi itsekin olla tällaisesta hämmästynyt. Minun tehtäväni on silloin olla turva, pysyvä pohja. Puhumme kuvasta, katsomme sitä yhdessä. Rauhoittelen piirtäjää, jos hän on peloissaan. Hän lähtee ajallaan osastolle syömään, tai seuraavaan tapaamiseen. Alitajunta pysyy kuvassa, kuva pysyy kaapissa, ja myös jää sinne jos potilas sen haluaa jättää.

Aika on kulunut miltei umpeen, ja Sara oikoo puutuneita jalkojaan. Oikaisemme, nostelemme paperit ja hiilet lattialta, lähdemme lukitun oven toiselle puolelle kevätaurinkoon.

- Kiitos, sanoo Sara lähtiessään pyörällä kotiin:
- tämä oli terapiaa minulle.

Jään väsyneenä miettimään Saran yllättäviä sanoja. Olin juuri tiedustellut varovaisesti, tuntuiko osastolle palaaminen, vaikkakin vierailijana, ahdistavaa tai vaikeaa. Kiitos tässä vaiheessa on uskomaton yllätys.

Tämän jälkeen tuntuu siltä, että kannattaa jatkaa kertomusta. Kertaamme potilaani kokemia konkreettisia asioita, sekä muistojen rajoja tällä potilaan toipumisen tiellä. Matkamme, tämä jo toinen yhteinen matka, syntyy kuvien tekemisen kautta, mikä on Saran erityinen lahja ja voimavirta. Muilla alueilla elämässä hän saattaisi olla hapuileva, mutta tämä tie on hänellä auki. Sara piirtää, minä rekisteröin ja kirjoitan, kuljen mukana tällä muistelumatkalla, menneisyydestä kohti tätä hetkeä ja samalla onnekasta tapahtumaketjua: toipumista.

